

Vladimir SKRAČIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, HR-23000 Zadar

HIDRONIMI NA ZADARSKIM OTOCIMA I ZADARSKOM KOPNU U XIV. I XV. STOLJEĆU

Hidronimi imaju osobito važno mjesto unutar toponomastike. Oni predstavljaju, s obzirom na to da je voda jedan od uvjeta opstanka, vrlo rano potvrđene oblike dotičnog jezika.

Hidronimi zadarskih otoka i zadarskog kopna potvrđeni u bilježničkim spisima iz XIV. i XV. stoljeća imali su približno istu sudbinu. Gotovo svi relevantni oblici za proučavanje ovog onomastičkog polja zabilježeni su i na otocima i na kopnu. Razlike postoje u količini građe i količini različitih likova. I jedno i drugo ide u prilog kopnenog dijela regije, što je razumljivo. To znači da je jedan i drugi prostor nastavalo isto stanovništvo, i to, čini se, vrlo rano, u svakom slučaju prije nego to pokazuju povijesne potvrde za prva naselja na otocima. Utjecaj romanskog supstrata (latinski, dalmatski) vrlo je slab, dok je utjecaj romanskog adstrata (notarski latinitet) značajan, osobito na gradskom području i bližem zaleđu.

1. UVOD

Sistematizirajući toponomastičku građu sa zadarskih otoka uvijek smo se pitali u kojem je ona stupnju podudarnosti s građom na zadarskom kopnu. Isto tako, ako je kopno na različite načine bilo ranije i intenzivnije napučeno nego otoci, koji su oblici, potvrđeni u dokumentima, podudarni na kopnu i otocima, a koje nalazimo samo u jednom ili drugom arealu.

Građu koja predstavlja temelj ovoga prikaza prikupio je zadarski profesor Emil Hilje u Povijesnom arhivu u Zadru, u spisima zadarskih bilježnika iz razdoblja XIV. i XV. stoljeća.¹ Dio u kojemu se obrađuju zadarski otoci već je

¹ Riječ je o ovim bilježnicima: Andreas de Canterio, Petrus Perençanus, Laurentius f. Gerardini de Alexandrinis de Regio, Vannes Bernardi de Firmo, Petrus de Serçana, Presbiter Helyas, Iohannes de Casulis, Articutus de Rivignano, Raymundus de Modiis, Vannes Dominici de Firmo, Nicolaus de Flumine, Iordanus de Nosdrogna, Matheus Salasich, Bartholomeus de Serçana, Theodorus de

objavljen². Podatke iz bilježničke građe pripremamo za objavljivanje u obliku posebne toponomastičke monografije. S dopuštenjem autora, poslužiti ćemo se dijelom građe za potrebe ovoga rada.

Kako je povijesna građa XIV. i XV. stoljeća, koja se odnosi na zadarske otoke, nekompletna, jer su u *Spisima* dokumentirane potvrde samo s Ugljana, Pašmana, Dugog otoka, Iža i Rave, poslužili smo se pri utvrđivanju podudarnosti i razlika i sa suvremenim otočnim korpusom. Ovdje se može staviti metodološki prigovor da se koristimo građom iz različitih epoha. No, kako je razložno pretpostaviti – iako to uvijek nije slučaj – da su do nas doprli samo oni likovi koji su imali veliku “otpornost”, to jest oni koji su postojali i u XIV. i XV. st., to ovaj mali metodološki grijeh ne bi smio bitno utjecati na kvalitetu analize i vjerodostojnost iznesenih tvrdnji.

Pribjegli smo ovom odklonu i zbog toga što se povijesna građa odnosi prvenstveno na kopnene površine otokâ. Sadržaj ugovora redovito je pravne naravi. Riječ je o davanju u zakup, najmu, prodaji, darovima ... Toponimski likovi koji se spominju u načelu predstavljaju obradive površine i pašnjake ili, još češće, referente kojima je omeđen posjed. Iz dva nasumce uzeta primjera to je očigledno: 1356, Andreas de Čanterio bilježi: ... *Cuius confines totius ville sunt ... de trauersa mete ville uocate Vschipach, de austro methe vile uocate Grifna, de meridie Blata de Podnadin et de boreali sunt mete ville uocate Dupzanne ...* ili 1358. *Curia Maior Civilium Jadrensis: ... de trauersa Lemeseuocrasye partim et partim Camenane et partim via conuicinalis, de austro Gelsane Subicorum parui partim et partim possident Hungari (!?) et partim heredes ser Damiani de Sloradis, de quirina partim villa Fraxani de Vrana et partim villa Goriča Monasterii Sanctorum Cosme et Damiani et partim villa ser Nicolai de Galelli, de borea partim ser Nicola de Galelli partim villa Tercici ...*

Zbog toga će se mnoge prostorne sfere, osobito na otocima gdje je zemlje manje i ugovora manje, naći potpuno izvan sadržaja ovih ugovora. Tako je na primjer more i prostor konfiguracijski vezan uz obalu jedva spomenut, a kada i jest, to je prije svega zato što je riječ o ojkonomu koji u svom imenu sadrži “pomorsku” natuknicu, npr: *Carnacrat*, *Punctum Carnaz* (Krmčina), *Puncta Michabone* (Puntamika), *Barbiricinrat* (Sukošan), *Puncta Insule magne* (Veli Rat), *Valis sancti Stephani* (Luka). Ostalim likovima koji bi se eventualno odnosili na podmorske konfiguracije, ribarske pošte ili obalu, nema ni spomena.

Prandino, Iohannes de Trottis, Petrus de Carbonibus, Christophorus Zeno, Iacobus de Ghinano, Nicolaus de Baro, Simon q. Mathei, Iacobus q. Ostoie, Nicolaus Benedicti, Nicolaus deHo de Cremona, Nicolaus de Rossis de Pisis, Prettus de Pretto, Baptista Marci de Venetiis, Nicolaus Lupovich, Thoma Tiscovaz, Iohannes de Calcina, Simon Damiani i Franciscus Grisinus.

² E. Hilje, Prilog povijesnoj topografiji zadarskog otočja, *Folia onomastica Croatica*, 3, Zagreb, 1994, str. 49–76.

2. HIDRONIMI U DOKUMENTIMA

Problem oko izbora teme za ovaj kratki prikaz je i u tome što kao predložak služi iznimno veliki korpus³, pa je valjalo napraviti određeni izbor. Između svih mogućnosti, odabrali smo dio građe koji je do sada u toponomastičkim i etimologijskim raspravama uvijek plijenio pozornost stručnjaka, uz ostalo i zato što su potvrde na temelju kojih su se donosili sudovi bile ili nedostatne ili teške za interpretaciju. Riječ je o hidronimima i njihovoj distribuciji na zadarskom kopnu i otocima. Točka promatranja je više onomastička a manje etimologijska, no ne isključuje ni ovu potonju.

Pomanjkanje vode u kraškim krajevima, osobito na otocima, dalo je povoda imenodavcima da svaki pa i najneznatniji referent s vodom obilježe imenom. Zahvaljujući toj činjenici i važnosti koju voda ima u životu zajednice, osobito zajednice koja je pretežito okrenuta poljodjelstvu, do nas su doprli likovi iz najstarijih jezičnih slojeva.

Iz grafija u kojima su označeni toponimski likovi za vodne referente u srednjovjekovnim dokumentima, mogu se s više-manje sigurnosti izlučiti polazni oblici koji se nalaze u popisu. Popis obuhvaća samo one hidronime koji imaju transparentan hidronimni lik, ili pak one za koje se u dokumentu izrijekom navodi da je neka vrsta vode, iako sam lik ne upućuje na njezino postojanje. Na primjer: 1392. ... *de quirina est potocus Biscoine*; ili 1435. ... *de siroco est quedam aqua uocata Imenaça*; ili 1471. ... *ad Petrizanum in cofino putei Barteuaç* ... Toponimski likovi *Biscoine*, *Barteuaç* i *Imenaça* očito nisu hidronimni apelativi, ali su postali hidronimima zahvaljujući svojoj funkciji, sadržaju (označuju vodnu stvarnost).

Popis je onoliko pregledan koliko nam se činilo nužnim za potrebe ovoga rada. On sadrži današnji ili rekonstruirani toponimski lik, njegove grafičke oblike u dokumentima, prirodu referenta i lokaciju. Kada se hidronim nalazi na prostoru selâ kojih više nema, pored ojkonima stavljena je odrednica *selo* i ima vrijednost srednjovjekovnog 'villa'. Citate i godine iz dokumenata ne navodimo, jer bi previše opteretili rad. Sva će građa biti iscrpno predstavljena u najavljenoj monografiji.

³ Korpus toponima zadarskog zaleđa obuhvaća 907 različitih ugovora s preko 1750 toponimskih likova. Istina, mnogi se likovi ponavljaju u različitim grafijama. No, unatoč svemu riječ je o golemome korpusu.

2.1. HIDRONIMI ZADARSKOG KOPNA U XIV. I XV. STOLJEĆU

- aranj:** *Aurana, Aurane, Vrana*; mjesto Vrana
- bartenac:** *Bartenaz, Barteuaç; Podbratenaz*, ime studenca (Petrčane)
- biba:** *Bibano, Bibanum, Bibigne, Bibagnas*, selo (Bibinje)
- bistrovina:** *Bistrouina*, selo (Nadin), *Biscoine*, potok (Nadin)
- blato:** *Ad Blatam, Abblacta, Blace Podstude, Blaze, Blaciane, Blaçe, Blata, Blato, Sablatye, Xablata, Zablattie, Zablatische* (potvrde se odnose na lokalitete ili sela Blato kod Bokanjca, selo Praskvić, selo Zablaće, Blato kod Nadina, Blato kod Kašića i Polače i selo Čudomirščina)
- brest:** *Brestina*; studenac (selo Kamenjane)
- brod:** *Babimbrodo*, potok (selo Grusi); *Brodaç*, prijelaz preko potoka (Rupalj)
- bubanj:** *Bubagn*; studenac (selo Bubnjane); *Bubgnane, Bubignane, Bubignano*, selo (selo Bubnjane)
- butina:** *Buctina, Butina, Buttina*, lokaliteti (Nadin) i selo (selo Zablaće kod Vranskog jezera), *Buctinauasa* (ne zna se gdje je bila)
- drača:** *Draceuiça*, potok Dračevica (Jagodnja)
- flumen:** *Fluminaria*, potok Ričina (Zadar)
- fons:** *Fontana, Fonte, Fontis, Funtane, Fontis Sancti Grisogoni*, lokaliteti u Vruljici i na Kolovarama (Zadar)
- gramoljevac:** *Cramoglievaz*; voda (Ljubač)
- imenača:** *Imenaça*; voda (selo Komorci)
- jadro:** *Iader (Zadar), Iadro*, lokaliteti (Crno, Nadin, Slivnica), *Iadra*, lokaliteti (Starošane i Crno), *Iadrice*, lokalitet (selo Miljača)
- jezero:** *Jeserschina*; selo (selo Jezerščina)
- jub/ljub-:** *Gliube, Gluba, Iube, Liuba, Liube* (kastrum Ljuba)
- kanal:** *Canalia, Canalos, Chonali, Canali*; akvedukt (Crno)
- kanjin:** *Cagnin, Cagnum*; možda hidronim, jer piše: *circa puteum*, (Biljane)
- karn-:** *Carniza, Carnixa, Charnize, Cherniza; Carini; Carnacrat, Carnaçrath, Carnecerata* i var.; sela (Krneza, Karin i Krmčina)
- kaša:** *Cassagna draga, draga* (između Biljana i Sukošana); *Cassice*; lokalitet (selo Praskvić)
- kiša:** *Chissino*; selo (selo Kišino kod Kule Atlagića)
- kopriva:** *Copriua*, rijeka Zrmanja
- kovejnac?:** *Cofeinaz*; voda i potok (Ražanac)
- kušja/kozja?:** *Chusiam*; studenac (selo Visočane)
- lacus:** *Lacho Nadin*, blato (Nadin); *Lacum*, lokva (Varoš, Zadar); *Lacus*, blato (Lišane)

- lokva:** *Belotine locue*, lokva (Nin), *Iagnina lofca*, lokva (Slivnica), *Lochqua*, *Loqua*, *Locue*, lokva (selo Vrbica), *Lochua* (selo Bubnjane), *Loqua anti-qua* (Rogovo), *Loqua* (Varoš, Zadar), *Loquegnac*, lokva (Nadin)
- miljašići:** *Meglasichi*, lokalitet (selo Mahurci); danas kod Miljašića jaruge
- miljača:** oblik *miljača* javlja se u tridesetak različitih grafija (selo Miljača)
- mok/moč-:** *Mochro*, lokalitet (Sukošan); *Moce*, lokalitet (Rogovo); *Mocle*, selo (Kula Atlagića); *Mocila*, lokalitet (selo Praskvić); *Mozilla*, lokalitet (selo Praskvić); *Moza*; lokalitet (Rogovo)
- orišac:** *Orisaç*; studenac (Petrčane)
- pisina:** *Pisina*; lokva (Varoš, Zadar)
- pišć-:** *Pischalca*, lokalitet (selo Praskvić); *Popischiatach*, lokalitet (Bokanjac); *Pischieuiça*, lokalitet (selo Ljuba); *Pischieuiçe*, lokalitet (Poličnik)
- pokrivenik:** *Pocreuenich*, *Pocriuenich*, *Pocharaienich*; studenac (Petrčane)
- prokljan:** *Prochliane*, jezero (tok rijeke Krke)
- pustera:** *Pustera*, *Pusteria*, *Pusterla*, *Pusterle*, cisterna (Zadar, grad)
- puteus:** *Puteum Studenaz Bochagni*, studenac (Bokanjac); *Puteuaz/Puteuaç*, studenac (Zadar, grad); *Puticignauas*, *Putizainauas*, selo (Putičanje); *Puteo magno*, studenac (Nadin)
- rača:** *Racanzonum*, potok Ričina (Zadar); *Racha*, *Rache*, *Racice*, *Raciç*, *Raciça*, *Raçiça* (selo Rača)
- rivus:** *Riuum*; potok Ričina (Zadar); *Riuum molendionorum*; potok Ričina (Zadar)
- sirac:** *Siraç*; studenac (Zadar, grad)
- slat-:** *Slato poglie*, lokalitet (Sikovo), *Zlatopogle*, lokalitet (selo Račica); *Zlatiça*, studenac (selo Mahurci)
- sokol:** *Socol*; studenac (Jovići)
- struga:** *Struga*; lokalitet (selo Vrbica)
- stubal:** *Stubal*, studenac (Tinj)
- studenac:** *Podstudenaz* (selo Mahurci), *Bochagn Studenaz*, *Studenaz Bochagni* (Bokanjac), *Studenaz* (Tinj)
- trubal:** *Trubal*, studenac (selo Kamenjane)
- voda:** *Dobrouoda*, *Dobrouode* selo (Dobrovoda); *Zauoda* lokalitet (Murvica); *Zavode*; lokalitet (Slivnica)
- vodanišća:** *Vodanischia*; dvor 'curia' (Zadar, grad)
- vrulja:** *Poduruglice*, lokalitet (selo Kamenjane); *Vrugla*, lokalitet (selo Perljane)
- vrutak:** *Vrutach*; lokalitet (Biljane)
- zdanič:** *Sdanich*, voda (Krneza)
- zdenac:** *Zdenaç*, lokalitet (Bokanjac)

2.2. HIDRONIMI ZADARSKIH OTOKA U XIV. I XV. STOLJEĆU

U istim dokumentima i za isto razdoblje na otocima su potvrđeni ovi likovi:

aranj: *Arnagna*, voda (Ugljan), *Arneuo poglie* i *Ragneuopogle*, polje (Dugi otok), *Vargnac*, lokalitet (Dugi otok), *Arnagnie*, voda (Rava), *Vraniča drasiča* (Iž), *Arnirouschina*, lokalitet (Iž), *Rauigne*, lokalitet (Iž), *Iargneuo*, lokalitet (Pašman), *Riuan*, *Riuuan*, otok (Rivanj)

aržišće: *Arzische*, voda (Iž)

gvara kovanja: *Guara couagna*, voda kišnica (Ugljan)

jadro: *Iadrina*, lokalitet (Ugljan)

jezero: *Iesera*, konfin (Dugi otok)

lokva: *Loqua* (Dugi otok), *Lochua* (Rava), *Loqua aque dulcis*, voda (Rava)

podritovac: *Podritouaç*, studenac (Ugljan)

ponikva: *Ponichqua*, lokalitet (Dugi otok)

rača: *Racha*, lokalitet (Dugi otok)

slat-: *Slatinopoglie*, polje (Dugi otok), *Slatino*, *Slotine*, lokalitet (Dugi otok), *Slotignac*, lokalitet (Dugi otok), *Slativarech*, lokalitet (Dugi otok), *Slatarofcigna*, lokalitet (Rava); *Slanaç*, studenac (Iž)

šipnata: *Sipnata*, *Cipnata*, lokalitet (Dugi otok); *Sipnate* (Rava)

voda: *Vuodischina*, lokalitet (Ugljan), *Vodanschina*, zemljište (Pašman), *Uodagne*, lokalitet (Iž), *Vodagne gnive*, lokalitet (Iž), *Vodegnach*, lokalitet i otok (Iž), *Dolaç colliuode*, dolac (Dugi otok), *Callauode*, lokalitet (Dugi otok).

vrulja: *Vrulize*, lokalitet (Pašman)

Ovim likovima od kojih su gotovo svi potvrđeni u suvremenoj otočnoj toponimiji pribrojiti ćemo – kako je već objašnjeno – i one koji se nisu našli u bilježničkim zapisima XIV. i XV. stoljeća, a gotovo je sigurno, s obzirom da su potvrđeni na kopnu, da su i onda činili sastavni dio otočne hidronimije. Te se potvrde mogu svesti na ove polazne likove ili osnove: **griblja**, **gusterna**, **jama**, **kal**, **karan**, **karnica**, **kolovaja**, **korito**, **mljaka**, **piščak**, **studenac**, **svirac**, **šepurina**, **točilo**, **vrulja**, **vrutak** i **zdenac**⁴.

⁴ Točna ubikacija hidronima s ovim likovima navedena je u indeksima knjige V. Skračić, 1996. *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*, Književni krug Split i Matica hrvatska Zadar, i članka V. Skračić, 1987. *Toponimija Kornatskog otočja*, *Onomastica Iugoslavica*, 12, Zagreb, str. 17–218

3. KRONOLOŠKA I JEZIČNA RASPOREĐENOST HIDRONIMA

Prema jezičnoj i vremenskoj rasprostranjenosti, ovi bi se toponimski likovi mogli ugrubo podijeliti u tri velike skupine.

3.1. PREDRIMSKO RAZDOBLJE

Na čelu popisa iz prvog razdoblja stoji toponimski lik koji bi se, s obzirom na sve suvremene potvrde u toponimiji, mogao svesti pod zajedničku inačicu *aranj*. O ovom se toponimu danas dosta zna zahvaljujući prije svega radu A. R. Filipija, a nešto i našim istraživanjima⁵. Areal rasprostranjenosti lika čini se da ne prelazi bitno zadarske otoke. Ako *aranj* nije sadržan u toponimskom liku *vrana* (jezero i naselje), onda na kopnu, barem što se poznatih zadarskih dokumenata tiče, uopće nije potvrđen. Za *Vranu* se pak sa sigurnošću može postaviti da nije ornitonim. To je voda i to velika voda, pa je vjerojatno imenovana prije dolaska Hrvata. I drugo jadransko jezero, ono na Cresu, nosi isto ime što navodi na pomisao o istom motivu u postupku imenovanja. Ako se ispuste sve razlike, zajednička im je jedino voda. To dalje navodi na pretpostavku da su imenovani u isto doba i od iste jezične populacije. U svakom slučaju, začuđuje slaba zastupljenost ovoga lika na kopnu. Očekivalo bi se upravo suprotno. Teško je zamisliva pretpostavka po kojoj bi na zadarskim otocima postojala jezična zajednica različita od one na kopnu. Ili se možda radi samo o tome da su novi imenodavci na kopnu (Hrvati) svojim jezičnim materijalom potpunije prekrili tada postojeći toponimijski sloj. Tamo ih je po svemu sudeći bilo i mnogo više nego na otocima.

Za razliku od *arnja* koji je pouzdano potvrđen samo na otocima, a najbolje na zadarskim, toponimski lik *jadro* prisutan je i na otocima i na obali i na širem prostoru od obale. Kakav je tip vode označavao u jeziku prvih imenodavaca gotovo je nemoguće zaključiti na temelju današnjeg stanja, jer su referenti i prirodne i artificijelne vode, i tekućice i stajačice. Dovođenje ovog lika u vezu s vlastitim imenom *Andrija (Jadre)* i s apelativom *jedro* opravdano je tamo gdje postoje uvjeti.⁶ No, u svim ostalim slučajevima, s obzirom na broj potvrda i čvrstinu veze između imena i sadržaja, ne može biti sumnje da je riječ o hidronimu.⁷

⁵ A. R. Filipi, 1984, Hidronimija zadarskih otoka, *Onomastica jugoslavica*, 11, Zagreb, str. 111–154 i V. Skračić, 1996.

⁶ P. Skok nije osnovu *jadr-* i izvedenice shvatio kao hidronimni lik. Radije on u imenima *Jadra* (otok u Kornatima) i *Jadrešnica* (na Pagu) vidi polazne oblike *jedro* (za Jadru) i *Andrija > Jadre* (za Jadrešnicu), što prema stanju na terenu sigurno nije točno. No u slučaju *Jadrešnice* na Cresu, Skok je u pravu jer je uvala dobila ime po crkvi svetoga Andrije.

⁷ Osim navedenih u popisu, treba spomenuti još 11 potvrda s otoka Paga (*Jadro* 6x, te dvaput *Jadra*, zatim *Jadrić*, *Jadrilka* i *Jadar Gramača*), koje sve od reda označavaju vodu; solinski *Jadro*, možda *Jadrtovac* kod Šibenika.

3.2. ROMANSKI LIKOVİ

Drugu skupinu po jezičnoj pripadnosti čine romanski hidronimni likovi. Njih je teško svesti pod neku "ispravnu" latinsku inačicu pa ih navodimo onako kao što su potvrđeni u ispravama *Bibano/Bibanum*, *Canalia/Canalos*, *Fluminaria*, *Fontis /Fontana*, *Lacus/Lacho*, *Pisina*, *Pustera/Pusteria*, *Puteu/Puteo*, *Riuum*, *Sipnata /Cipnata* i *Prochliane*.⁸ Bitno im je obilježje da svi od reda predstavljaju i danas razumljive imenice srednjovjekovnog (rekli bismo notarskog) latinizata. Mnoge su od ovih riječi postajale toponimima zahvaljujući samim bilježnicima koji su konfiguracijama ili artefaktima određivali latinska imena, mada su mnogi već imali svoja hrvatska ili prilagođena u hrvatski. Tako bilježnik katkad kaže: ... *potoch siue riuulo* ..., ... *riuus siue potoch* ..., ... *stazam seu viam* No, u drugim prilikama ne prevodi.

Od ovog predloška odudara lik *Prochliana* za jezero u toku Krke (danas *Prkljan* i *Prokljan*). Za njega mislimo da je napravljen prema obrascu tvorbe za toponime predijalnog postanja, koji je dobro potvrđen na zadarskim otocima unutarnjeg niza (Pašman, Nevidane, Mrljane, Ugljan...), dakle od *PROCLIANUM. Suprotno Skoku, koji istom tipu postanka pripisuje i nastanak toponima *Bibinje*, od *VIBIANUM, mi mislimo da je ovdje riječ o "pravom" hidronimu. Oblik, *biba* potvrđen je više puta za vodu, čak i u samim Bibinjama. Čini se da nije potrebno, pored ovakvog stanja na terenu, tražiti uvjerljivije razloge za motivaciju.

Šipnata i varijante izvanredno je bogato potvrđen oblik. Forma i sadržaj se poklapaju, pa je pouzdanost etimologije neupitna; od grčkog σιφων, preko lat. *siphonata* do mnogobrojnih hrvatskih inačica: *Šipnata*, *Šipnatka*, *Čifnata*, *Šipnatice*, itd. Samo A. R. Filipi (1984) navodi 17 potvrda.

3.3. HRVATSKI HIDRONIMI

Treću i najbogatije potvrđenu skupinu čine likovi iz hrvatskog leksičkog fonda. Njihov je toponomastički status različit.

Najprije treba razlučiti one apelative u toponimskom liku koji se u suvremenom jeziku više ne koriste za označavanje vodnih referenata od onih koji su i danas u ovoj funkciji, te jedne i druge od onih koji jesu hidronimi po svom sadržaju, ali im je lik nešto što je u trenutku imenovanja izvjesno stajalo u vezi s vodom, a danas više ne stoji, ili to nismo u stanju prepoznati.

— Prva skupina: osnove *karn-*, *iub/ljub-*, *slat-*, *pišt-*, te *butina*, *brod*, *kaša*, *kiša*, *bubanj*, *struga*, *stupal/trupal*, *šepurina*.

⁸ Ovo nisu jedini potvrđeni oblici, već najčešći.

— Druga skupina: osnova *mok/moč-*, te *blato, gribja, jezero, kal, kolovaja, korito, lokva, ml(j)aka, ponikva, studenac, točilo, voda, vrulja, vrutak, zdenac*.

— Treća skupina: *bartenac/bartevac, bistrovina, brestina, drača, gramoljevac, imenača, kanjin, kopriva, kovjenac, kozji (studenac?), miljača, orišac, pokrivenik, rača, sirac, sokol, zdanič*. Moguće je da u ovoj skupini ima riječi i drugačije jezične provenijencije iako se po svom tvorbenom obrascu čine hrvatskim.

Najveću pozornost izazivaju hidronimi iz prve i treće skupine. Mislili smo da se osnova *karn-* može dovesti u vezu s *aranj* i varijantama, što bi onda upućivalo i na isti jezični sloj. Iako takvo povezivanje nije potpuno isključeno, vjerojatnijim se čini da je riječ o općeslavenskom leksemu potvrđenom na širokom prostoru. Toponimski likovi *karnica, karini* i *karnac* s bezbroj varijanata mogli bi se na temelju ove spoznaje bez straha povezati s današnjom *Krnezom, Karinom* i *Svetim Petrom* (bivšom *Krmčinom*),⁹ iako se u dostupnim dokumentima postojanje vode izrijekom ne navodi.

Od ostalih hidronimnih likova iz ove skupine osobito valja istaći osnovu *iub/ljub-*, te lekseme *butina* i *šrpurina*. Osnova *iub/ljub-* potvrđena je u imenu srednjovjekovnog sela *Ljuba* i kastruma *Ljuba*, te izvjesno današnjeg sela *Ljubač*. Nažalost, nema u dokumentu eksplicitna navoda da je riječ o vodi. S obzirom na veliki broj potvrda na širem slavenskom prostoru i u Dalmaciji, vjerojatno se i ove odnose na vodu¹⁰. Opreznije treba pristupiti imenu otoka *Oliba* za koje Skok postulira latinski **ALLUVIUM*. Skokovo etimološko izvođenje je uvjerljivo, tim više što su imena danas nastanjenih i mnogih nenastanjenih zadarskih otoka ili predrimska ili romanska. Razumno je pretpostaviti da je tako i s *Olibom*. Ipak, potvrđene grafije *Alluybum, Luibo, Alliuho, Ljubo, Ulbo, Loybo* dostatno podsjećaju na ovu osnovu da bi se potpuno odbacila mogućnost o hrvatskoj jezičnoj pripadnosti.

Na temelju svih potvrda i korespondencije između imena i sadržaja *butina* je neprijeporno hidronim. Činjenica da je leksem *bôta* od lat. *VOLVERE* s temeljnim semantizmom 'luk' potvrđen kao *bûta* i čak *butina*¹¹, ne umanjuje vjero-

⁹ Vidi: D. Brozović Rončević, 1997, Hidronimi s motivom *vrelišta* na povijesnom hrvatskom jezičnom prostoru, *Folia onomastica croatica*, 6, Zagreb, str. 23., *passim*. Autoričin sustavni prikaz ovog segmenta hrvatske hidronimije pravi je obrazac kako bi valjalo pristupiti cjelokupnoj građi. Inače, današnji *Sveti Petar* bivša *Krmčina* prevedenica je svetačkog imena *San Pietro*, koje je i samo talijanska prevedenica krmčinskog titulara – svetoga Petra. Naime, Talijani su ovako postupali s ojkonimima koje nisu mogli ni prilagoditi ni prevesti. Problem je međutim povezivanja lika *Krmčina* sa starijim potvrdama za ovo selo koje se mogu svesti na ova dva osnovna lika *Carnaçrat* (6 različitih grafija) i *Punta Carnaci* (4). *Krneza* je najčešće zabilježena kao *Carnisa* (8 različitih grafija), a *Karin* kao *Carini* (4).

¹⁰ Vidi D. Brozović Rončević, 1997, str. 7.

¹¹ Za tumačenje semantizma 'luk' i izvedenica vidjeti: V. Vinja, 1998, *Jadranske etimologije*, knjiga 1 A–H, HAZU i Školska knjiga, 1998, str. 61–62, s.v. *bôta*.

dostojnost ove tvrdnje. Kojim je putovima ovaj semantizam u toponimiji preuzeo vodni sadržaj i je li uopće riječ o istoj polaznoj osnovi: *bûta* 'luk' i *bûta* 'voda', tek će valjati ustanoviti.

Za *šepurinu* i varijante se također smatralo da nije hidronim, već da je riječ o fitonimu (ARJ, XVII, 541; ERHSJ, III, 223). Nepodudarnost forme i sadržaja je evidentna, pa je veza s vodom, posebno izvornom (tip *vrulja*, *šipnata*) mnogo uvjerljivija. Lik je potvrđen na kopnu i osobito na otocima (Zadarski otoci, Kornati, Prvić, Zlarin, Brač, Vis). Svi likovi označavaju referente koji bi se teško mogli dovesti u vezu s konkretnim fitonimskim sadržajem. No, ako se veza sa slavenskim fitonimom ne može pouzdano utvrditi, onda se postavlja i pitanje jezičnog sloja kojemu *šepurina* pripada.

Uz moguće iznimke zbog nepoznavanja polaznog semantičkog impulsa, likovi iz treće skupine mogli bi se naći kao imena vrlo različitih referenata, od fitonima i ornitonima do riječi iz svakodnevnog života. Zato ćemo ih ovom prilikom ostaviti po strani.

4. OBILJEŽJA REFERENATA

Prije nego bacimo usporedni pogled na otoke i kopno, samo ćemo se na trenu-tak osvrnuti na prirodu pobilježenih referenata na kopnu i otocima. Hidromorfološki tipovi voda koji su imenovani mogli bi se podijeliti u četiri velike skupine. Ovo bi pitanje prije zanimalo geografe. No, kako u onomastici nema ni jedne nejezične činjenice koja se na ovaj ili onaj način ne pretače u jezičnu, potrebno je ovo naglasiti. S ove točke gledišta sve bi se vode mogle podijeliti ovako:

1. prirodne i stajaće vode i vlažni tereni
2. više ili manje artificijelne vode (studenci, bunari, lokve...)
3. izvori, vrelišta
4. vode tekućice

Od ove četiri skupine četvrta će na otocima gotovo izostati. Ostale tri poznaju jednako kopno i otoci s tim što broj potvrda ide u prilog kopnu, a ni distribucija nije jednaka. Studenci/bunari na otocima nalaze se samo u naselju, dok su na obradivim površinama zamijenjeni *lokvama* i *lokvanjima*.

Postavlja se također pitanje koje su prirode vodni sadržaji označeni rekonstruiranim likovima *Kanjin*, *Imenača*, *Gramoljevac*, *Zdanič*. Ovo bi se moralo utvrditi na terenu ako likovi još danas postoje.

5. RAZMJETAJ, PODUDARNOSTI I RAZLIKE

5.1. Etimološki najkompliciraniji oblici nalaze i na kopnu i na otocima: *aranj*, *karn-*, *jadro*, *šepurina*, *osnova jub/ljub-*. Iz toga se može zaključiti da su oni najstariji, neki izvjesno potvrđeni još u jezicima prvih nastanjivača. Geografsko je obilježje ovih voda i lokaliteta po njima prozvanih da su prirodnog postanja. Možda je ljudska ruka u predalekoj prošlosti u tome sudjelovala, ali se to danas iz forme i supstancije sadržaja teško da zaključiti. Prirodne vode na otocima i kopnu identificiraju se još i nama danas poznatim likovima *pišt-*, *slat-*, *jezero*, *jama* i *jezero* s tim da ni u jednom od slučajeva, ni otočnom, ni kopnenom, nije riječ o jezeru u današnjem smislu riječi.

Od starijih polaznih likova na otocima nije zabilježen, ni na terenu ni u dokumentima, na kopnu vrlo česti hidronim *Butina*¹² i *Blato*, jednako kao i osnove *moč-*, *kiša* i *kaša* 'blato'. Njihovi su približni korespondenti *kal* i *mljake* potvrđeni na Olibu i Istu.

5.2. Imena voda koje je čovjek sam uredio za svoje potrebe etimološki su transparentnija. Jezična praksa njihovih imenodavaca, kako na kopnu tako i na otocima, poznata nam je. Ovdje je prvenstveno riječ o imenima studenaca/bunara na kopnu, lokava i studenaca na otocima. Na otocima je najčešće u liku hidronima sama riječ *voda*: *Vodanščina*, *Vodanje*, *Vodenjak*, u prošlosti i *voda* danas, te česte varijante kojima je *lokva* polazište (*Lokva*, *Lokvanj*, *Lokvenjak*, *Lokanjić*,...). U dokumentima ih nema, ali danas postoje i *bara* i *bunar*. Na kopnu je mnogo potvrda za lokvu: *Belotine lokve*, *Janjina lokva*, "*Stara*" *lokva* (*antiqua*), samo *Lokva*. Semantizam 'lokva' opisan je i latinskim terminom *lacus* (Nadin, Varoš, Zadar, Lišane), te oblikom *Pisina* za Lokvu u Varoši (Zadar).

Na kopnu gdje je vode bilo više, korisnika više, raznolikih imena za sabirališta je više.

Već je kazano da za studence ima mnogo romanski potvrda. U liku romanskog imena je na ovaj ili onaj način (u osnovi ili nekom drugom dijelu sintagme) latinska imenica *puteus*: *Puteum*, *Puteo Magno* ili *Puteum Studenacz* ali ima i takvih koji su pravi toponimi o čemu svjedoči i adaptacija toponimskog lika u hrvatski tvorbeni sustav u primjerima *Putevac* (studenac na Poluotoku, Zadar) i *Putičanje* (danas naselje u općini Tisno). Ostale su potvrde hrvatske, bilo da je riječ o toponimiziranim imenicama: *Studenac*, *Bokanj Studenac*, *Zdenac*, ili o pravim toponimima za koje bismo teško po obliku znali, da nema nedvosmislenog opisa u tekstu, da je riječ o studencima: *Bartenac*, *Brestina*, *Bubanj*, *Kozji* (studenac?), *Pokrivenik*, *Orišac*, *Sirac*, *Sokol*, *Stubal*, *Trubal*.

¹² Na šibenskim otocima, naprotiv, *Butina* je potvrđena kao dio četvrti Hramina, sela Murter na otoku Murteru. *Butina* doslovno leži na vodi, jer je u dijelu polja koje se nalazi uz naselje iskopano oko 200 bunara. Da je riječ o vodnom referentu dokaz je i to što su pojedini dijelovi četvrti također hidronimi: *Lokvice*, *Pod Studence*, *Velika voda*.

5.3. Što se tiče izvorskih voda, vrelišta, iako se na mnogim mjestima samo po imenu zna da je riječ o izvoru, moglo bi se reći ovo: zajednički su otocima i zaleđu *vrulja* i *vrutak*. Doduše *vrutak* nije potvrđen u dokumentima za otoke (jest u suvremenoj toponimiji, Premuda). Na kopnu je potvrđen i u dokumentima i u suvremenoj toponimiji. Onomatopejsku osnovu za šum vode, *pišt-*, nalazimo i na kopnu (*Pišalka*, *Popišatac* i *Pišjenica*) i na otocima (*Pišćak*, Kornati). Konačno, zajednička je otocima i kontinetu još *šepurina*.

5.4. Ako se izuzmu granične rijeke zadarskog areala na kopnu, danas *Zrmanja* (u srednjem vijeku *Copriua*) i *Krka* (u antici *Titius*), značajnih vodnih tokova na ovom prostoru nema. Od potoka i jaruga spominju se *Bistrovina*, *Babimbrodo*, *Dračevica*, *Kovejnac*, *Miljača* (za *Miljaču* se ne kaže da je voda, ali je postojanje *Miljašića jaruge* danas možda dovoljan argument), *Racancon*, *Fluminaria*, *Riuum* (današnja *Ričina*) i *Struga*. Eksplicite je i više puta u osnovnom obliku *canal* spomenut ostatak rimskog akvadukta u Crnome. Kako na otocima nema tekućica, tako nema ni jezičnih oblika u kojima bi bile potvrđene. Iako se oblici *Griblja* (Dugi otok) i *Točilo* (mjesto kojim teče voda za velikih kiša, Kornati), *Kolovaja* (Dugi otok), te *Dolaç Collivode* u dokumentima stvarno odnose na vodu koja teče, ne bi se ipak moglo u konkretnim slučajevima govoriti o tekućicama u geografskom smislu.

6. ZAKLJUČAK

6.1. Prvo što treba ustvrditi jest da ne postoji nikakva bitna razlika u postupku denominacije između otoka i kopna. Inače, ovaj je postupak univerzalan za sve tipove toponima i sve izričaje. Ipak, iako je to poznato, treba, upravo iz onomastičkih razloga, razdvojiti hidronime na one u kojima se prepoznaje veza između vodne imenice i postojećeg lika, (tip: *aranj*, *blato*, *butina*, *jadro*, *jezero*, *puteus*, *voda*, *šipnata*...), od hidronima koji svoje likove duguju nekoj drugoj činjenici koja, iako u vezi s vodom stvarnošću, u svojoj supstanciji sadržaja nema nikakve veze s vodom (tip: *Sokol*, *Sirac*, *Prokljan*, *Kopriva*, *Orišac*, *Podritovac*...) ¹³.

6.2. Distribucija toponimskih likova ukazuje na to da su zadarski otoci i zadarsko kopno u predrimsko doba naseljeni istim stanovništvom po jezičnoj praksi. Isto tako i najraniji slavenski hidronimi, potvrđeni na širokom slavenskom prostoru pokazuju da su Hrvati vrlo rano došli na zadarske otoke, iako Porfiregenotovo svjedočenje ne ide tome u prilog. Istina je da se ovako važan zaključak ne može izvesti samo iz malog broja potvrđenih hidronimnih likova, no ne treba zaboraviti da su upravo hidronimi unutar svih tipova toponima oni koji najbolje čuvaju stara jezična stanja. Dostatno je pogledati imena rijeka za koja

¹³ Temeljiti prikaz ovakve raščlambe je spomenuti članak, D. Brozović Rončević, 1997., str. 1–40.

mnogi toponomastičari smatraju da su često i prvi apelativi za vodu u jezicima u kojima su nastala. O drugim jezičnim potvrdama na kojima se temelji teza o ranoj prisutnosti Hrvata na zadarskim otocima pisali smo na drugom mjestu.¹⁴

6.3. Za romanske hidronimne likove je karakteristično da se gotovo svi nalaze u blizini grada ili u samom gradu i da se svi osim *šipnate* nalaze na kopnu. To se na prvi pogled može učiniti neobičnim zato što se zna da su upravo romanizmi dobro potvrđeni na otocima. No, ovdje je riječ da tako kažemo o interesnim poljima nastanjivača. Odnos između romanskog i slavenskog na semantičkom planu odraz je odnosa između pomorskog i poljodjelskog na društvenom. Podmorje, more, litoral, te djelatnosti vezane uz ribolov, brod i plovidbu ostavile su snažan odraz u otočnoj toponimiji (*trata, punta, brak* ...). Hrvati su međutim na otocima zauzeli prostor dalje od mora, u unutrašnjosti otoka, i prionuli uz djelatnosti na otočnom kopnu. Zato su voda i vodni sadržaji bila prva realnost koju je valjalo imenovati.

Odnos litoral : otočno kopno podudaran je s odnosom grad : zaleđe. I ovdje su romansko-slavenski jezični odnosi više manje precizno definirani, što pokazuje i toponomastička građa. Romansko u gradu, hrvatsko na poljima i u zaleđu. No, da je Grad još prije XIV. stoljeća bio značajno kroatiziran u to nema nikakve sumnje. To pokazuju antroponomastička istraživanja P. Skoka, V. Jakić-Cestarić i novija E. Hilje¹⁵. Malobrojne, ali važne potvrde iz ovog korpusa dokazi su u prilog istim spoznajama. *Putevac*, studenac u gradu, neprijeporno je romanski po svom postanju, ali hrvatski po tvorbenoj strukturi. Isto vrijedi i za studence na poljima zadarskih gospodara.

Na kraju valja reći i ono što se s jezičnog stajališta može činiti nevažnim, a što je od velikog društvenog i povijesnog značenja za definiciju hrvatsko-romanskih odnosa na tlu zadarske regije: hidronimni likovi romanske provenijencije vrlo su brojni u ukupnom postotoku različitih likova, ali su u stvarnoj distribuciji na terenu (količinski) rijetki.

6.4. Ukupni broj hidronimnih potvrda ide u prilog kopna. To je razumljivo s obzirom na broj dokumenata s jedne strane, broj korisnika i imenodavaca s druge i količine referenata s treće. No, broj različitih polaznih likova ne daje značajnu prednost kopnu. Ta činjenica ukazuje na važnost hidronima u ukupnom onomastičkom sustavu. Jer, kada se zbog specifične konfiguracije i specifičnih djelatnosti u jednom i drugom arealu i nađu prazna onomastička polja, hidronimi, i to bogato potvrđeni, nikada ne izostaju.

¹⁴ V. Skraćić, 1996, posebno str. 393–395 i 406–409.

¹⁵ P. Skok, 1954, *Postanak hrvatskog Zadra*, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 1, Zagreb, str. 37–68; V. Jakić-Cestarić, 1972, *Etnički odnosi u srednjovjekovnom Zadru prema analizi osobnih imena*, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 19, Zadar, str. 99–166; E. Hilje, 1995, *Imena zadarskih plemićkih porodica u srednjovjekovnoj toponimiji zadarskog kraja*, *Folia onomastica Croatica*, 4, Zagreb, str. 67–74.

LITERATURA

- ARJ = *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, 1-23, JAZU, Zagreb, 1880-1976.
- Brozović Rončević, D. 1997. Hidronimi s motivom *vrelišta* na povijesnom hrvatskom jezičnom prostoru. *Folia onomastica Croatica*, 6, Zagreb, str. 1-40.
- ERHSJ = Skok, P. 1971-1974. *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, I-IV, Zagreb.
- Filipi, A. R. 1984. Hidronimija zadarskih otoka", *Onomastica Jugoslavica*, 11, Zagreb, str. 111-154.
- Hilje, E. 1994. Prilog povijesnoj topografiji zadarskog otočja. *Folia onomastica Croatica*, 3, Zagreb, str. 49-76.
- Hilje, E. 1995. Imena zadarskih plemićkih porodica u srednjovjekovnoj toponimiji zadarskog kraja. *Folia onomastica Croatica*, 4, Zagreb, str. 67-74.
- Jakić-Cestarić, V. 1972. Etnički odnosi u srednjovjekovnom Zadru prema analizi osobnih imena. *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 19, Zadar, str. 99-166.
- Oštarić, I. 1993. Srednjovjekovna topografija i toponimija otoka Paga prema arhivskoj i arheološkoj izvornoj građi. Magistarski rad, rukopis.
- Skok, P. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Jadranski institut JAZU, Zagreb.
- Skok, P. 1954. Postanak hrvatskog Zadra. *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 1, Zagreb, str. 37-68.
- Skračić, V. 1987. Toponimija kornatskog otočja. *Onomastica Jugoslavica*, 12, Zagreb, str. 17-218 + dvije karte.
- Skračić, V. 1996. *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*. Književni krug, Split i Matica hrvatska, Zadar.
- Šimunović, P. 1986. *Istočnojadranska toponimija*. Logos, Split.
- Vinja, V. 1998. *Jadranske etimologije*. Knjiga 1, A-H, HAZU i Školska knjiga, Zagreb.

Les hydronymes sur les îles de Zadar et dans son arrière-pays au XIVe et XVe siècle

Résumé

Les hydronymes occupent une des plus importantes places à l'intérieur de la toponymie. Ils représentent souvent, vu l'importance que l'eau a pour la subsistance de l'homme, les premières attestations d'une langue.

Les hydronymes des îles de Zadar et ceux de son arrière-pays attestés dans les manuscrits des notaires du XIVe et du XVe siècles témoignent de cette importance. Presque toutes les formes importantes pour l'étude de ce champ onomastique se trouvent confirmées aussi bien sur les îles que sur le continent. Les différences qui existent concernent la quantité de matériel hydronymique et le nombre de différentes formes linguistiques. Les deux allant au profit du continent, ce qui paraît compréhensible. Ceci nous amène à conclure, entre autre, que les deux zones ont été habitées très tôt et par la même population. En tous cas, beaucoup plus tôt que ne le disent les premières attestations des oïconymes insulaires. L'influence du substrat roman (latin, dalmate) est très faible, alors que l'influence de l'adstrat roman (latinisation des notaires) est assez importante, notamment en ville et dans le proche arrière-pays.

Ključne riječi: voda, hidronim, toponim, zaleđe, otok, hrvatski, romanski

Key words: water, hydronym, toponym, hinterland, island, Croatian, Romance